

krivici spregledanih avtorjev in humanističnih smeri (najboljša primera sta Wachtel in njegova zgodovina premaganih neevropskih ljudstev, ki je pisana z njihove perspektive, in Vernant ter antropologija antičnih svetov), obenem pa predstavljajo dober uvod v (v času njihovega pisanja) aktualne družboslovne in humanistične polemike (denimo o relativni avtonomiji potrošnje glede na produkcijo ali o vlogi ekonomskega raziskovanja v kulturnih študijah v primeru komentarja Campbellove študije potrošništva) in v opombah pod črto povzamejo večino nujne relevantne literature za tematike, s katerimi se ukvarjajo.

Po drugi strani polemičen izraz *historični materializem* iz naslova knjige ostane precej nedorečen. V nekaterih spisih je glavna tematika sicer povezana s statusom *historičnega materializma* v polju humanistike, a ne povsem – gre bodisi za avtorjev odnos do marksizma (denimo pri Finleyju ali Williamsu) bodisi za pomen, ki ga ima lahko posamezna teorija za razvoj *historičnega materializma* (denimo pri Vernantu), a manjka tisto, kar bi glede na naslov knjige lahko upravičeno pričakovali: sistematična obravnava statusa *historičnega materializma* v sodobni humanistiki in *historičnomaterialistična* analiza stanja v tem polju. V času od izida najzgodnejših spremnih besed iz knjige do danes se je namreč oboje, tako status *historičnega materializma* znotraj slovenske (in globalne) humanistike kot samo stanje humanističnega polja, močno spremenilo. Če so namreč v osemdesetih spremne besede Jožeta Vogrinca ter njegovih sopotnikov in sopotnic, ki so pisali za SH in druge majhne alternativne založbe, še širile polje *historičnega materializma* v polemiki s šolskim ali dogmatičnim uradnim marksizmom, so danes knjige, kot je *Historični materializem in humanistične vede*, edine, ki *historični materializem* sploh še omenjajo – kar je bila nekoč dopolnitev in širitev teoretskega projekta *historičnega materializma*, je danes njegov izoliran in marginaliziran preostanek (kulturne študije, zgodovinpisje, sociologija, ekonomija in druge vede, nekoč prežete s *historičnim materializmom*, so se od njega uspešno odcepile in potlačile svojo teoretsko zgodovino, največkrat z nekritičnim sprejemanjem anglosaksonskih liberalnih teoretskih standardov in paradigem). Poleg tega so bolj ali manj izginili tudi materialni zgodovinski pogoji za nekdanji razcvet (*historičnomaterialistične* in siceršnje) humanistike – alternativne založbe in univerzitetni humanistični oddelki so danes prizorišče »budget cuts«, kapitalistične discipline in komercializacije, delovni pogoji so mizerni in raven teoretske produkcije temu primerna. Izdajanje zbranih spremnih besed je sicer pomemben zgodovinski opomnik na nekoč že dosežene standarde lokalne teoretske produkcije, a naloge *historičnega materializma* so danes veliko zahtevnejše, saj proti dekadenci danes prevladujočih družboslovnih in humanističnih paradigem nekdanji šolski marksizem sploh ni videti več tako slab, obenem pa refleksija lastnih produkcijskih pogojev in razmerij ne pomeni več le spopada med različnimi teoretskimi paradigami, temveč – ponovno – kritiko politične ekonomije v razmerah postsocialističnega razkroja uma.

Ana Podvršič

Goran Lukič in Rastko Močnik (ur.): Sindikalno gibanje odpira nove poglede. Ljubljana: Zveza svobodnih sindikatov Slovenije, 2008. 234 strani (ISBN 978-961-6708-04-3), 9,23 evra

V zadnjem času smo priča elitizaciji in opustošenju visokošolskega izobraževanja, ki epistemološko preprečujeta in upravljajno izganjata produkcijo družbenokritične misli. Kar bržkone ni naključje, saj njen reflektivni obrat pod vprašaj postavlja prav aktualne družbene procese, ki v šolstvo in druge javne ustanove vpeljujejo tržno ideologijo. Za razliko od različnih *cultural studies* se kritična refleksija ne loti preučevanja družbe z vidika ahistorične kulture in prezentacij

posameznikov. S historičnomaterialnim izhodiščem in razumevanjem slehernega družbenega znaka kot križišča različnih družbenih interesov teorija nadomesti ideološke pojme, ki se šele z učinkovanjem vladajoče ideologije kažejo kot univerzalni in brezrazredni, s koncepti. Namesto neprestano porajajočih se identitetnih razlik so središče raziskovanja razlike v premoženju in delu – na prizorišče (analize) družbe stopita razred in razredni boj, katerega moderna akterja sta kapitalist in delavec. Navsezadnje ravno prevladujoči gospodarski način produkcije in menjave določene dobe ter iz njega izhajajoča družbena členitev narekujeja procese v drugih družbenih sferah. Po Wallersteinovem mnenju pa je prevladujoči produkcijski način od 16. stoletja dalje kapitalistična produkcija, ki je in je zmeraj bila svetovna ekonomija z enotno delitvijo dela, in to kljub politični in kulturni heterogenosti območja.

Prav iz produkcijskih odnosov izhaja zbornik *Sindikalno gibanje odpira nove poglede*, v katerem je zbrano gradivo z dvodnevne posvetovanja o možnostih delavskega boja, ki je potekalo februarja 2008 na pobudo svobodnih sindikatov. Teoretski in strokovni analizi družbenih razmer v Sloveniji in po svetu so ob bok postavljeni prispevki predstavnikov sindikatov in aktivistov z različnih področij. Vendar pestrost in širina gledišč presekatka z liberalnim »dialogom« in »pluralnostjo mnenj«, ko jasno določita svoje družbeno gledišče. Zavrnitev pozicije nevtralnega, enakega in svobodnega individuuma, ki verjame, da je njegova usoda odvisna od ekonomističnih zakonov ponudbe in povpraševanja, pa ne osiromaši teoretično-praktičnega dometa zbornika, ampak šele omogoči podlago za ustvarjanje resnično novih pogledov. Kajti sam koncept novosti oziroma družbene spremembe postane dokončno dvoumen, ko, kot trdi Wallerstein, francoska revolucija legitimizira pojem nenehnih političnih sprememb. Kar je le še en dokaz ekonomskega determinizma, saj »klasični« kapitalizem vendarle temelji na neprestanem revolucioniranju produkcijskih sredstev. Zaradi načela nenehnih izboljšav – naj se odvijajo v obzorju nikoli samouresničenih posameznikov ali v kontekstu tehnoloških inovacij – je potemtakem realno enakopraven svet možen le z razpadom svetovne ekonomije.

Zbornik s petimi tematskimi sklopi usmeri pogled(e) v nove paradigme in možnosti političnega oblikovanja delavstva, kar je že prvi korak razbitja trenutnega kapitalističnega mehanizma. Sklop splošnih vprašanj priskrbi širši vpogled v razvoj slovenskega postfordizma in njemu pripadajočih ideologij. Vesna Leskošek opozori na pojav revščine med zaposlenimi, medtem ko Miroslav Stanojević pokaže na bistveno vlogo dodatno izkoriščenega delavstva pri tranziciji slovenskega gospodarstva. Šele nižja cena mezd in padec socialne varnosti sta namreč omogočili mali gospodarski čudež in možnost slovenske vključitve v EU. Razumevanja gospodarske rasti in njene pravljčnosti bržkone ne bi bilo brez vladajočih družbenih konceptualizacij in njim pripadajočih pojmov. Diskurzivna analiza Jožeta Kosa Grabarja razgali njihovo ideološko univerzalnost, ki legitimira vladajočo gospodo, odprava trenutnih razmerij pa je mogoča le z (novimi) družbenimi koncepti, opranimi ideoloških primesi. Te ponudi tudi prispevek Rastka Močnika, ki med drugim teoretizira možnost upora v sodobnih razmerah kapitalskega rentništva, financiarizacije in prevlade kognitivnih dejavnosti. S privatizacijo etatiziranih sistemov družbene solidarnosti država kapitala vpeljuje »tržne odnose kot edine oblike odnosov«, s čimer poskrbi za vsesplošno sprejemanje liberalnih praks. Tako splošnost trga prikrije naravo sodobne delavke in delavca, ki postaneta posebne vrste podjetnika – tržita namreč kar sama sebe. Pravni ekvivalent ne samoprodaje predstavlja status samostojnega podjetnika, kjer lahko delavec stopi v stik z delodajalcem na podlagi civilnega prava, s čimer se mu odvzamejo pravice iz dela. »Pravice, ki jih je izbojevalo industrijsko delavstvo, strukturno ne pripadajo sodobnemu kognitivnemu proletariatu.« Prav to naredi sodobnega, slej ko prej prekarnega delavca in tradicionalnega industrijskega delavca za strukturna zaveznika. A kapital oba ločuje s tem, ko jima odvzema: prvemu pravice iz dela, pri drugem pa se morajo sindikati neprestano pogajati za nekoč že izbojevane pravice. Le s politično konstitucijo v razred postfordističnega delavstva lahko obe skupini premagata svojo ločenost od kapitala, ki hkrati vpliva na njuno nepovezanost.

Do nove konstitucije vodi le teorija, ki s preučevanjem organiziranja delovnega postopka opravi kritiko politične ekonomije in s tem kritiko vloge države (kapitala) in njenih pravnih določil.

Pravo namreč institucionalizira prekarizacijo delovne sile, ki se utemeljuje ne več na delovnem, ampak na civilnem pravu in z nižanjem socialnih pravic skrbi za konkurenčnejšo gospodarstvo. Prekarno delo predstavlja netipične in negotove oblike zaposlitve, denimo zaposlovanje prek agencije, delo za krajši čas, sezonsko delo, občasno delo, samozaposlitev ipd. Vendar je v ihti za gospodarsko rastjo slovenska fleksibilizacija trga preseгла celo Kitajsko: glede na izračun OECD je bil leta 2008 slovenski indeks zaposlitvene varnosti 2,76, kitajski pa 2,8, pri čemer prožnost trga dela narašča s padanjem količnika.¹ Da prekarizacija postaja realnost in vsakdanja zaposlitvena strategija slovenskih delodajalcev, dokazujejo prispevki Maje Konjar, Gorana Lukiča, Tanje Rener in Mirsada Begića. Povečini slabše plačano delo, ki ne zagotavlja ustrezne zaposlitvene in socialne varnosti, s slabšimi delovnimi pogoji in nižjo ravni pravic onemogoča sindikalno povezovanje prekarno zaposlenih. Gorazd Kovačič njihovo ne(z)možnost organiziranja preučuje z vidika internalizacije in individualizacije postmodernega posameznika. Ampak mar ni razumevanje slednjega kot samouresničujočega se individuuma že učinkovanje vladajoče ideologije, ki služi razbitju delavskega razreda na gmoto nepovezanih in neorganiziranih posameznikov?

Tretji del zbornika obravnava različna javna področja, kjer poteka nadzor delavcev prek uzakonjene zaposlitvene nevarnosti. Ladislav Kaluža predstavi razmere zaposlovanja v trgovinski dejavnosti, Cvetka Gliha v dejavnosti prometa, medtem ko se Denis Miklavčič, Iztok Jurančič, Marina Grižnič, Staš Kleindienst in Sebastjan Leban posvetijo kulturni sferi in novinarstvu. Maja Breznik odmistificira pojem avtorskih pravic, ki bojda institucionalizirajo povečevanje modernega umetnika. Njihova dobrobit vendarle izhaja iz produkcije in zahteve po neprestanem večanju profitov. Tako avtorske pravice skrbijo za rentno pridobitništvo in koristijo zlasti kolektivnim upravljalcem – založnikom in redkim zvezdnikom. Založniška samovolja v želji po ugajanju množici še spodbuja h konformizmu in komercialnosti avtorjev, pa naj bo v akademski ali umetniški sferi. A kapital svojega gospostva ne bi mogel uveljavljati brez vsakodnevnega učinkovanja njemu pripadajoče ideologije, ki se materializira tudi v dejanjih posameznikov. Tako Primož Krašovec problematizira spontane prakse v novinarstvu. V prepričanju, da je novinarstvo podvrženo zunanjim pritiskom kapitala in politike, si novinarji prizadevajo za krepitev subjektivnih, moralnih dejavnikov. Piščevo trditev, da je etičnost lahko le nazadnjaška, in ne progresivna drža, ker aktivno odvrta oči od dejanskega poteka razrednega boja, lahko pravzaprav posplošimo na celotno družbeno dogajanje – za podkrepitev pa še misel Samirja Amina, da je psihologizem pravzaprav sestavni element evrocentrične ideologije, ki je poleg stalnih in prirojenih značilnosti narodov skonstruiral tudi kontinuiranost evropske kulturne zgodovine od klasične Grčije do renesanse. Vendar se tudi »naravne inherentne lastnosti« vsaj v določenih primerih in za namene večanja profita da – kakopak – inovirati. Športni (šov)biznis, še zlasti v kontekstu vrhunskega gladiatorstva, kot vrhunski šport poimenuje Lev Kreft, je z dopiškimi nadzorom na eni ter moraliziranjem o plemenitosti in zdravju športnikov na drugi le eden izmed primerov podreditve javne morale in prava kapitalskim dobičkom.

Obzorje zbornika bi nemara ostalo (pre)ozko brez poznavanja zakonitosti na globalnem trgu dela. Če se Marta Gregorčič posveti mednarodnim tokovom gibanja kapitala, pa Josip Rotar poda kritiko delovanja alternativnih gibanj za globalne pravice, ki so kljub svoji številčnosti in heterogenosti zvoedeni zaradi identitetnega prepoznavanja samih akterjev. Njegov sklep je še zlasti pomemben, saj pokaže na praktično učinkovanje obeh plati liberalno-pluralnega kovanca – na eni strani učinkuje zapoved nenehnih sprememb, kjer je še tako velika spremem-

1. Zveza svobodnih sindikatov Slovenije: Črna knjiga o Sloveniji – tako imenovani socialni državi. Ljubljana: Zveza Svobodnih sindikatov, 2010.

ba navsezadnje *just one of them*, na drugi s svojim »lookom« učinkuje multikulturalizem kot ideološko pogonsko sredstvo sodobne potrošniške družbe.

Prav delovanju znotraj vladajočega ideološkega horizonta gre pripisati trditev Elene Pečarič, da je za večino aktivistov in NVO uporništvo postalo le del »imidža« brez političnega naboja in realnih učinkov. Zadnja sedanje razmere premeri Jana S. Rošker. A njene misli ne povzemajo le rdeče niti zbornika *Sindikalno gibanje odpira nove poglede*, temveč predstavljajo edino eksistencialno možnost (slovenskih) delavcev in sindikalnih združenj. Boj za socialne pravice, ki izhajajo iz fordizma, je nezadosten. Današnje razmere določa postfordistična proizvodnja, kjer prekarizacija dela, ki razbija delavsko enotnost in sočasno večja polarizacijo prihodkov, postaja osrednji element sodobnega družbenega razvoja.

Posvet, kjer so bili prispevki predstavljeni, so organizirali svobodni sindikati, da bi slišali mnenja in kritike tistih, ki niso neposredno vpeti v sindikalno delo. Refleksijo delavskega delovanja so zagotovo dobili, a pomembneje je, ali so jo slišali/brali tudi drugi. In ravno ti, sodobni postfordistični dninarji, sestavljajo glavnino boja.

Andreja Vezovnik

Jernej Mlekuž: Burek.si?! koncepti/recepti. Ljubljana: Studia humanitatis, zbirka Varia, 2008. 202 strani (ISBN 978-961-6262-90-3), 22 evrov

Kot sam zapiše Jernej Mlekuž, je *Burek.si?!* predelana doktorska disertacija, obenem pa tudi monografski prvenec avtorja, raziskovalca na Inštitutu za slovensko izseljenstvo na ZRC SAZU. Ob kopici nenavadnih objektov raziskovanja, ki se porajajo v času postmoderne paradigme, se obravnava bureka še vedno morda marsikomu zdi nekoliko nenavadna. Dejstvo je, da bi burek kot raziskovalni objekt v klasičnem družboslovju le težka našel svoje mesto, a k sreči so kulturne študije tiste, ki takim navidezno bizarnim objektom podeljujejo legitimnost. Delo *burek.si?!* pokaže predvsem dvoje: v svoji jasni razdelitvi na teoretsko in empirično raven analize avtor pokaže, kako se burek kot objekt lahko konstituira oz. interpretira znotraj več paradigem, predvsem kulturnih študij, sociologije, antropologije in deloma filozofije, na katere se avtor naslanja, skozi empirično analizo pa pokaže, kako se burek kot objekt konstituira skozi posamezne diskurzivne prakse, ki mu dajejo različne pomene.

Monografija se torej v grobem deli na dva dela: prvi del je pretežno teoretski, v njem pa se avtor najbolj očitno naslanja na razumevanje diskurza, objekta in izjave, kot jih Foucault pojmuje predvsem v *Arheologiji vednosti*. Mlekuževa ontološka pozicija se zdi jasna, avtor ločuje med t. i. »brezpogojnim burekom«, to je burek kot materialno dejstvo, kot objekt, ki za avtorja lahko obstaja ločeno od diskurzov, ki ta objekt konstituirajo in vanj investirajo pomene, ter »burekovim več«, ki ga opredeli kot kulturno-družbeni pomen bureka in ki se kaže predvsem v različnih diskurzih o bureku, ki se jim avtor v delu posveča. Za razliko od brezpogojnega bureka »/b/urekov več ni v redu materialnega, ne pripada svetu teles, ampak redu občosti, svetu idej, konceptov, misli, nazorov, pojmov, teorij« (str. 36). Tako se zdi, da imamo ponovno opraviti z večnim foucaultovskim ontološkim problemom razlikovanja med diskurzivnim in zunajdiskurzivnim, ki vsaj deloma gnezdi v nerazumevanju heideggerjanske razlike med ontičnim in ontološkim.

Vendar pustimo Heideggra v tem primeru ob strani ter se vrnimo k objektu in diskurzu. Da bi bolje pojasnil svoje stališče, se Mlekuž poleg na Foucaulta nasloni še na Millerja, ki pravi, da